

TILSHUNOSLIKDA GISTOLOGIK TERMINLARNING AHAMIYATI

Komila Dekanovna Alimova

Toshkent davlat stomatologiya instituti

komiladekanovna@gmail.com

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada mamlakatimizda tibbiyot terminologiyasining shakllanish va rivojlanish bosqichdaligi, bu jarayonda xalqaro muloqotning butun dunyoda tan olingan vositasi sanalgan ingliz tili gistologik-sitologik terminlar ham muhim rol tutganligi haqida soʻz boradi. Terminologiya lugʻat tarkibining katta qismidir. Uning rivojlanishi bejiz emas chunki u yangi soʻzlarni yaratishga imkon beradi.

Kalit soʻzlar: Termin, terminologiya, sitologiya, gistologik terminologiya.

ANNOTATION

This article talks about the stage of formation and development of medical terminology in our country, and in this process, the English histological-cytological terms, which are recognized as a means of international communication throughout the world, played an important role. Terminology is a large part of the vocabulary. Its development is not accidental because it allows the creation of new words.

Key words: term, terminology, cytology, histological terminology.

Bugungi kunda mamlakatimizda tibbiyot terminologiyasi shakllanish va rivojlanish bosqichida boʻlib, bu jarayonda xalqaro muloqotning butun dunyoda tan olingan vositasi sanalgan ingliz tili gistologik-sitologik terminologiyasi ham muhim rol oʻynamoqda. Tillarning oʻzaro taʼsirini oʻrganish tilshunoslikning ustuvor yoʻnalishlaridan biri hisoblanib, bu borada oʻzbek tili gistologik terminlar tizimini tadqiq qilish, undagi milliy va boynalminallik xususiyatlarini ochib berish muhim ahamiyat kasb etadi.

Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 27 iyuldagi PQ-3151–son “Oliy maʼlumotli mutaxassislar tayyorlash sifatini oshirishda iqtisodiyot sohalari va tarmoqlarining ishtirokini yanada kengaytirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida”gi, 2017-yil 20-apreldagi PQ-2909-son “Oliy taʼlim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida”gi qarorlarida belgilangan kasbiy faoliyat, taʼlim sifatini oshirishga doir farmonlar, mazkur faoliyatga tegishli boshqa meʼyoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishga xizmat qiladi.

O‘zbek tili va adabiyoti universitetining tashkil etilishi, davlatning maqomi, shuningdek tilshunoslik sohasidagi samarali izlanishlar o‘zbek tilida sitologiya va gistologiyaning terminologik lug‘atini yaratishdagi ahamiyati va katta mas‘uliyatini belgilaydi. buning yordamida (shundan kelib chiqib) biologiya va ayniqsa tibbiyot fanlari yanada jadal rivojlanmoqda, xalqaro ilmiy doiralar moslashish va gomeostaz ostidagi molekular jarayonlarni, mutatsiyalar etiologiyasi va mexanizmlarini, metabolik kasalliklarni va boshqalarni dekodlashda aloqa va ma‘lumot almashish, bilim chuqurlashadi.

Terminologiya har bir tilning lug‘at tarkibining juda katta qismidir. Uning rivojlanishi bejiz emas juda tez, chunki u yangi so‘zlarni yaratishga imkon beradi. Til terminologiyasi ko‘p tizimdan iborat. Maxsus bilim, sanoat yoki madaniyat sohasidagi so‘z yoki so‘z birikmasi termin deyiladi. The atama bilan ifodalangan so‘zning ma‘nosi uni tematik adabiyotda tushuntirish orqali izohlanadi. Z. Xarris va I.F. Frizyslar so‘z ifodasini lingvistik atama deb hisoblash mumkinligini yozgan. Ular tavsiflovchining tarafdorlari

Tilshunoslik va nutqqa quyidagicha ta‘rif beradi: “Gap - bu inson nutqidan oldin yoki keyin ifodalanishi mumkin bo‘lgan har qanday nutqdir”. Har bir bo‘lim yoki fan maktabi o‘z tabiatiga ko‘ra maxsus terminologiya ishlab chiqadi.

Bunday maxsus terminologiya ilmiy tadqiqotning muhim qismi bo‘lib, katta ahamiyatga ega. Chunki u rivojlanishiga katta hissa qo‘shmoqda. Ushbu soha terminologiyasi yangi texnik sifatida doimiy ravishda kengayib bormoqda asboblarga tobora ko‘proq kirib bordi. Natijada ko‘plab yangi tushunchalar va yangi ilmiy-texnik atamalar paydo bo‘ldi.

Jahon tilshunosligida maxsus ma‘no kasb etgan o‘ziga xos til birligi-terminni o‘rganishga bag‘ishlangan bir qancha lingvistik tadqiqotlar amalga oshirilgan. Ilm-fan texnika taraqqiyotidagi keskin yuksalish va ishlab chiqarish, sanoatining jadal sur‘atda rivojlanishi natijasida determinlashgan terminning tabiatiga nisbatan XIX asrda yuzaga kelgan ilmiy-falsaviy qiziqish bu kabi tadqiqotlar uchun zamin yaratdi. XVII-XIX asrlarda terminologiya muammolari tilshunoslarning diqqat markazida bo‘ldi. Buning asosiy sabablaridan biri terminlarning yaratilishi bilan bag‘liq bo‘lsa, ikkinchi sababi ekstrolingvistik omillarning terminologiyaga ta‘siri edi. Biroq ularni terminologiyada uchrovi sinonimiya va polisemiya muammolari, shuningdek, termin- leksemalar, gibrid terminlar va sof terminlar bilan o‘zaro aloqalarni xilma-xilligi ko‘proq o‘ylantirgan.

Avvaldan qo‘llanib kelgan “termin” va “terminologiya” masalalari yuzasidan ko‘plab tadqiqot ishlari olib borilgan bo‘lib, turli ta‘riflar berilgan. “Termin” leksemasi lotincha “terminus” so‘zidan kelib chiqqan bo‘lib, “oxiri”, “chek”, “chegara”, “tugash” degan ma‘nolarni bildiradi. P.Nishonovning ta‘kidlashicha, “Termin-tuzilishiga ko‘ra

soʻz yoki soʻz brikmasi boʻlib, semantikasi jihatidan maxsus soha doirasi bilan chegaralangan va shu sohaga oid tushunchani ifodalovchi leksik birlikdir”. Termin - mazmunan muayyan mantiqiy tushunchalar tizimidagi maʼlum bir birlik bilan shartsiz ravishda (majburan) nisbatlanadigan (qiyoslanadigan) soʻz. Terminning tilshunoslik obʼekti sifatida belgilanishi va uning tizimli ravishda oʻrganilishi “termin” tushunchasi izoh (definitsiya)larining shakllanishiga, terminning tavsiflanishiga, u bilan bogʻliq muammolarning yechimlarini ishlab chiqilishi pirovordida, terminshunoslik fanining yuzaga kelishiga turtki boʻldi. Termin leksik-grammatik tushunchalar tizimidan qatʼiy oʻrin egalladi va til leksik-semantik tizimining “toʻlaqonli aʼzosiga” aylandi. A.Reformatskiy fikriga koʻra, termin “shunchaki soʻz”emas, balki u “noodatiy” yoki “yangi soʻz” boʻlsin, uni “ratsionallashtirish”va, hatto “oʻylab topish” mumkin boʻlsa ham u, eng avvalo, soʻzdir, deya eʼtirof etadi. Professor S.Usmonovning tadqiqotlari terminshunoslik uchun muhim ahamiyat kasb etib, termin“...ham ishlab chiqarish qurollari sohasida, ham madaniyat va fan sohasidagi har qanday yangiliklar dastavval til birliklari, toʻgʻrirogʻi, terminlar orqali oʻz ifodasini topdi. Shu maʼnoda terminologiya (maʼlum tildagi terminlar majmui) zamona tarixining guvohi, koʻzguvidir”, deya taʼrif beradi. Bizningcha, termin oʻz lingvistik tabiatiga koʻra, adabiy til lugʻaviy tizimining ajralmas tarkibiy qismi boʻlib, boshqa toifadagi soʻzlardan ilmiy, texnikaviy yoxud boshqa kasbiy tushunchalarni aniq, ixcham ifodalashi va axborotga boyligi bilan ajralib turadi.

Jahon iqtisodiyotida roʻy berayotgan tibbiyot jarayonlarning globallashuvi va integratsiyasi mamlakatimizning iqtisodiyot hamda tibbiyot sohalarini sifat jihatidan yangi bosqichga koʻtarishga turtki boʻldi. Bu oʻz navbatida, tibbiyot sohasining taraqqiy etish, mazkur sohada faol qoʻllanadigan gistologik terminlar tizimini ilmiy jihatdan yanada atroflicha tadqiq qilish zaruratini yuzaga chiqaradi.

Dunyo tilshunosligida tibbiyot sohasiga oid gistologik terminlarning ingliz, rus, lotin va oʻzbek tillari misolida chogʻishtirma taxlili oʻrganilayotgan tillar leksikasidagi tizimli munosabatlarni rivojlantiribgina qolmay, tilararo qiyosiy–tipologik izlanishlar, tasnifiy, tadqiqotlar, gistologik sohasiga oid gistologik-sitologik terminlarning bosma hamda elektron lugʻatlarini yaratish uchun muhim sanalgan oʻxshash va farqli xususiyatlarni, leksik-semantik xodisalardagi tafovutlarni ham aniqlash, taxlil qilish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. A.Qosimov. Tibbiy terminlar izohli lug'ati. T.: Abu Ali ibn Sino, 2003.-472 b.
2. A.Qosimov. Tibbiy terminlar izohli lug'ati. T.: Abu Ali ibn Sino, 2003.-472 b.
3. Terminologia Histologica. Mejdunarodnie termini po sitologii i gistologii cheloveka s ofitsialnim spiskom russkix ekvivalentov pod red. chl.-korr. RAMN V.V.Banina i prof. V.L.Bikova. -M.:GEOTAR-Media, 2009.-272 s.
4. Usmanxodjayev A.X., Basitxanova I.E., Nazirov P.X., Turaxanova M.S. Tibbiy terminlar ensiklopedik lug'ati. Toshkent: OOO"OPTIMAL LIGHT", 2010-Tom I.-948b.
5. Nechay M.N. Lotin tili va stomatologiya terminologiyasi. Universitetlarning stomatologiya fakultetlari talabalari uchun darslik.-Tyumen: OOO Pechatnik,2010 yil
6. Velichkova S.M. Tibbiyotning tarkibiy va semantik xususiyatlari stomatologiya sohasidagi terminologiya (rus va nemis tillariga asoslangan tillar): Muallif. dis. Filologiya fanlari nomzodi - Belgorod, 2014 yil.
7. Dadaboyev.H. Uzbek terminology. Yoshlar nashriyot uyi. Tashkent - 2019 - year.
8. Komila Dekanovna Alimova. Interviews of in Uzbek language problems and objectives. International journal on integrated education Indonesia 2020.
9. Histological terminology. <https://medbe.ru/materials/diagnostika-v-ginekologii/gistologicheskaya-terminologiya/>.
10. Kim WN, Kim TS. Socio-political terminology.-T., 2009.
11. Komila Dekanovna Alimova. Significance and use of expression in medical terminology. "COGNITIVE RESEARCH IN EDUCATION" Jurnal INX Multidisciplinary Peer Reviewed Journal journalinx.com. Jurnal impact factor: 7.223 Russia-2021
12. Filologiya va madaniyat masalalari ilmiy-uslubiy maqolalar to'plami № 2 Karabuk – 2020 y. Алимova К., Дауланова Х., Юлдашев А. Терминология по цитологии на узбекском языке: история, проблемы, задачи / Alimova K., Daulanova H., Yuldashev A. Özbekçede sitoloji terimlerinin tarihi, sorunları ve çözümleri.1946et.